

reviews reviews bogataler bogataler recensioner recensioner

Åsa Dahlin:

**On Architecture, Aesthetic Experience and
The Embodied Mind. Seven Essays.**

KTH-A, Stockholm oktober 2002.

Recension av Göran Wallén

Detta är en avhandling som varit mycket spännande att läsa och som lett till mycket bredvidläsning från min sida. Jag skall bara kort nämna min roll i relation till avhandlingen. Jag var opponent på slutseminariet och satt sedan i betygsnämnden. Jag kommer dock inte ta upp disputationen här utan hålla mig till vad som står i texten med några egna bredvidläsningstankar och utflykter till angränsande forskningsområden. Jag har ingen arkitektutbildning utan bara sysslat med vetenskapsteoretiska och empiriska studier av arkitekturforskning (som deltagande observatör i forskargrupper m.m.). Jag tackar professor Jerker Lundequist för några synpunkter som bl.a. lett till ett par rader om den teknisk-ekonomiska pragmatismen som arkitekturen i dag är på väg in i.

För mig har den viktigaste behållningen varit att arkitekturupplevelse ses i ljuset av nyare medicinska studier

av upplevelser och medvetande. Detta är i huvudsak nytt inom arkitektur men har tidigare skett inom konst och musik (detta senare behandlas inte av Åsa Dahlin). Vad gäller musik är det något omdiskuterat – kan man uppleva/förstå ett koralförspel av Bach bättre med hjälp av neurovetenskap? – Men man kan faktiskt avläsa i hjärnan när någon van vid musik hör någon spela fel. Bröderna Hans Fagius, organist, och Jan Fagius, neurolog, har belyst frågorna från olika håll i "föreläsningsserier". Studierna inom det närliggande området art – mind är omfattande och ganska yvigt experimentella och har mer anknytning till de bredare områdena kognitionsforskning och informationsbehandling än neurovetenskap.

Åsa Dahlin har gjort en kompromiss mellan de former för hur man lägger fram en avhandling i Sverige som är acceptabel även om inte idealisk. Det ena sättet är att sammanställa redan publicerade artiklar med en övergripande inledning, det andra är att skriva en monografi – en sammanhållen text. Hon har använt en del tidigare publicerat material men inte i dess ursprungliga form utan bearbetat. Å andra sidan är det inte heller en sammanhållen text utan ett antal "essäer" som delvis förutsätter varandra. Men jag kommer att hoppa något mellan de olika texterna nedan och inte ta dem helt i den följd de har i avhandlingen. Vid mina

tidigare genomläsningar uppfattade jag texterna om den tidiga pragmatismens syn på estetik, jagmedvetande, kroppen och handlande som en inledning och bakgrund till tillämpningen av neurovetenskap på upplevelsen av arkitektur. Men vid senare genomläsningar verkar snarare kombinationen av neurovetenskap och arkitektur vara ett exempel på hur pragmatismens tankevärld kan användas i dag och att pragmatismens estetik är det centrala. Flera omläsningar kan behövas för att se alla sammanhang men det är det värt att göra. Det är helt enkelt en sådan mängd av tanketrådar att det behövs och jag upptäcker nytt vartefter. Avhandlingen stimulerar även till att läsa en del av den litteratur som Åsa Dahlin tar upp. Böckerna av neurologen Damasio (se nedan) finns nu lättillgängliga på flera nordiska språk. Den tidige pragmatisten Dewey är jobbig att läsa på grund av ett väldigt ordflöde men Shustermans bok om pragmatismens estetik som Åsa Dahlin också tar upp kom för ett par år sedan.

Om avhandlingens 7 essäer

Pragmatismen betonar människors känslor, kropp och aktiviteter. I Sverige är pragmatismen mest känd som grundval för en ny pedagogik i början på 1900-talet. Handens och hjärnans arbete skulle kombineras och barnen skulle lära sig mer av egen erfarenhet än ur böcker.

I Åsa Dahlins inledande om essä "Pragmatism, Aesthetics and Architecture" pläderar hon med utgångspunkt i Dewey hon för en vardagslivets estetik. Pragmatismens estetik diskuteras ingående av nämnda Shusterman som Åsa Dahlin redogör för. Dewey tar starkt avstånd från "fine art" och man känner som läsare inte igen den gängse konstfilosofiska diskussionen, dock nämner Åsa Dahlin namn som Danto, Beardly och Dickie men utan någon närmare redogörelse för deras idéer. Detta anser jag dock är helt riktigt i en avhandling med utgångspunkt i pragmatismens estetik – det är ju inte en introducerande bok. Med betoningen av vardagslivets estetik blir diskussionen relevant för arkitektur.

Åsa Dahlin diskuterar sambanden mellan pragmatism och fenomenologi och hänvisar även till en bok av Jan Bengtsson. NAs läsare kan dock se samma resonemang

av honom i temanumret om fenomenologi i Nordisk Arkitekturforskning 1994:1. Det finns rätt många inriktningar av fenomenologi i arkitekturforskningen och Åsa Dahlin tar upp Merleau-Ponty som ingående behandlar upp våra uppfattningar om och genom kroppen. Merleau-Ponty använder sig av flera medicinska exempel som afasi. Där skiljer han sig från huvuddelen av fenomenologer i dag som avser att formulera människors upplevelser och föreställningar i ett språk. Men man anser sig dels inte kunna mäta den subjektiva upplevelsen, dels inte kunna gå in på någon slags bakomliggande orsaker eller "mekanismer". Åsa Dahlin behandlar sedan nutida arkitekturteoretiker som t.ex. Juhani Pallasmaa som har ungefär denna uppfattning.

Men här anser jag att Åsa Dahlin borde redovisat mer om fenomenologin och vad det innebär i relation till den att studera upplevelser även med medicinska och naturvetenskapliga perspektiv. Detta då främst av den anledningen att studier av upplevelser – erfarenheter ofta förknippas med någon fenomenologisk ansats i arkitektur men som Åsa Dahlin påpekar är detta intresseområde gemensamt med pragmatismen. Norberg-Schultz nämns som den arkitekturteoretiker som tydligast inledde studier med fenomenologisk inriktning. (För den som snabbt vill få en bild av detta se artiklar i nämnda Nordisk Arkitekturforskning.) Men Åsa Dahlin arbetar alltså själv inte med fenomenologi, även om några av de arkitekter som hon behandlar hör dit, utan med pragmatismen som estetik, etik och kunskapsteori och anser sig kanske därför inte behöva skriva mer om brytningen med den gängse fenomenologin. Hon framlägger dessutom sina resultat nära fenomenologernas uppfattning att syftet är att vidga arkitektens perspektiv och medvetenhet vilket uttrycks i språkliga kategorier och inte något som leder till mätning och manipulation. (Se vidare mina utflykter nedan om tänkbara tillämpningar bortom Åsa Dahlins egna avsikter.)

Nära problemet med en avgränsning mot fenomenologin ligger frågorna om lämpligheten och möjligheten av en reduktion av upplevelse till nervsystemet som Åsa Dahlin däremot belyser ingående (2 sista avsnitten i essä nr. 2 "On the Process of Consciousness"). Upplevelse kan inte studeras med objektiva metoder. Hit hör frågor som också diskuteras mycket inom filosofi

och kognitionsforskning om exempelvis "rödheten" (frågor om "qualia" d.v.s. de subjektiva kvaliteterna i upplevelser) hos ljus med en viss våglängd. Hur kan man förstå en annan persons smärtupplevelse? Hon tar här upp den diskussion som Crick för om kritiken mot reduktionism. Cricks uppfattning om reduktionismen i detta sammanhang är att den inte går rakt till några basala biologiska funktioner utan snarare till komplexa systemegenskaper som är en växelverkan mellan flera nivåer. Beroendet av systemegenskaper återkommer hela tiden i neurovetenskapen: man kan t.ex. inte finna något speciellt hjärncentrum för medvetandet utan det tycks vara en följd av samverkan mellan stora delar av hjärnan. Åsa Dahlins egen uppfattning är helt enkelt Damasio att subjektiva och objektiva ansatser kompletterar varandra. Men hon framhåller betydelsen av subjektiva, introspektiva ansatser speciellt när det gäller estetisk upplevelse. Neurologen Edelman m.fl. betonar även att även om vissa principer är lika, så är varje individs nervförbindelser unika på grund av att de avspeglar de erfarenheter man haft. Detta innebär dels att ingen total reduktionism möjlig på individnivå, dels att alla paralleller till datorer är felaktiga. (Detta svarar mot en omfattande polemik mot och kanske missuppfattning av den senaste kognitionsforskningen (steg 3 i "connectionismen" se Clark) Man har helt enkelt börjat låta nya slags datorer efterbilda hur man tror hjärnan fungerar – rätt långt från en persondator. Det har ju inte Åsa Dahlin anledning att ta upp men hon nämner alltså Edelmanns invändningar mot ytterligare reduktion från biologi till elektronik.) Något paradoxalt kan alltså det som verkar vara en reduktionistisk ansats leda en ny förståelse för mångfald i känslor, upplevelser och tankar.

Essä nr. 3 om "Architecture and Human Centrality" tycker jag delvis faller ur ramen för avhandlingen. Essän handlar om i vad mån människan eller det arkitektoniska objektet sätts i centrum. Rasmussen (*Experiencing architecture*, 1957) och Eisenman är huvudexemplen som något krystat sätts mot varandra. Det är visserligen så att Rasmussen på många punkter svarar mot pragmatismens estetik och ideal och Eisenman i flera sammanhang (bl.a. av Pallasmaa) används som exempel på en objektinriktad och avhumaniserad arkitektur.

Men diskussionen blir för ingående om denna fråga och kunde nerkortad ingått i diskussionerna om utvecklingen av pragmatismen. Rasmussen och Eisenman har också ganska skilda samhälleliga förutsättningar.

Filosofiska diskussioner om medvetandet hos en av de tidiga pragmatisterna som W. James behandlas i ovannämnda essä nr. 2. James har också en del idéer om hur vi konstruerar verkligheten i växelverkan mellan oss och omvärlden som är aktuell i dag. Det som tas upp i essä 2 om Bergson och Bachelard kunde delvis utgå, det är ett visst komplement till James men något perifert om man sätter pragmatismen i centrum.

Essä 4 "Architecture and Sense Experience" och nr. 6 "The Embodied Mind and Architecture" domineras av en fördjupning i neurovetenskapen och dess betydelse för arkitekturupplevelser. James citeras av flera av de nutida neurologiforskarna. Några av de viktigaste nya idéerna gäller hur våra upplevelser är förankrade i kroppen och hur vi upplever en miljö genom våra sinnen. Men också vårt medvetande och jaguppfattning vilar på en ständig rekonstruktion av minnen av vad vi upplevt och gjort intill nuet. Vi har mer eller mindre medvetna minnen av hur vår kropp reagerade tidigare i en viss miljö och dessa minnen och reaktionsmönster finns i beredskap vid ett nytt möte – i grunden en intrikat överlevnads-"mekanism". Vi minns alltså inte bara en viss miljö utan kanske främst hur vi själva reagerade i den. Detta är mycket tydligt i Åsa Dahlins exempel i essä 5 "Pompeji in My Mind x2". Poängen är alltså inte att skildra introspektiva arkitekturintryck av Pompeji utan själva växelverkan med det upplevande jaget.

Åsa Dahlin diskuterar främst med utgångspunkt i några böcker av Damasio om hur känsla och förnuft måste samverka för beslut och handling och om hur medvetandet och jaget byggs upp i olika nivåer, men även något om Edelman, Crick och Greenfield. Bland andra som behandlas är språkforskaren respektive filosofen Lakoff och Johnson som tar upp "embodied mind" och hur språket är fullt av kroppsliga metaforer. Hennes urval av forskare är just de ledande på dessa områden.

I bägge essäerna behandlas fortlöpande relationen till arkitektur. I essä 4 finns en diskussion om "fragile architecture" (Pallasmaa), "weak architecture" (De

Solà-Morales) och "weak form" som är anpassad till omgivningen i motsats till en arkitektur med "strong structure and image". Belysande är även några citat av Pallasmaa i avhandlingen:

Every significant experience of architecture is "multi-sensory," he argues, "qualities of matter, space and scale are measured by the eye, ear, nose, skin, tongue, skeleton and muscle".

An embodied memory... has an essential role as the basis of remembering a space or a place ...

Anknytningen till det kroppsliga finns alltså redan hos en del arkitekter och arkitekturforskare men Åsa Dahlin ger detta en kraftfull fördjupning i bakgrundskunskap och förklaringar från den nya neurovetenskapen.

Vid en av mina läsningar av avhandlingen uppfattade jag essäerna 4 och 6 som kärnan i avhandlingen och de är mycket bra. Vid jämförelser med en del av den litteratur Åsa Dahlin använt framgår har hon lyft fram väsentliga delar. Vid läsning av Åsa Dahlins avhandling har jag föregående tyckt det varit intressant att läsa även annan litteratur om en delvis överlappande utveckling inom kognitionsforskning och det som en gång hette artificiell intelligens. För den som vill fördjupa sig något på dessa området läs i första hand Gärdenfors (som Åsa Dahlin själv behandlar) och den mer ingående men också mer AI inriktade Clark (se litteraturlista nedan). Till frågorna som diskuteras på Internet om arkitektur – informationsbehandling hör också sådant som vad är "rum" och "plats" och "orienterbarhet" överfört på cyberspace. (Men allt detta senare skulle blivit en annan avhandling eller en till.)

Inom alla dessa områden har det skett en "turn to the body" efter tidigare "linguistic turn". Den senare fanns i tydligast i filosofi, språkvetenskaper, pragmatisk retorik och allmänt postmodernism. I arkitektur avspeglas de t.ex. i en boktitel som "The language of post-modern architecture" (Jencks, 1977). Åsa Dahlin skriver om hur de djupare innebörderna av estetik i den traditionella konstfilosofin förflackas till frågor om språk. Skiftet från lingvistik till ett intresse för kroppen noteras också av t.ex. Katja Grillner i hennes artikel i ovan nämnda temanummer av NA. Det finns ju även fler exempel på det ökade intresset för kroppen i arkitektur som i femi-

nistiskt inriktade studier (som jag inte heller menar att Åsa Dahlin skulle tagit upp – det skulle krävt en annan studie).

Essä 7 "The Varieties of Architectural Experience". Här återförs diskussionen till arkitekturestetiken och synen på arkitektur och arkitekter. I linje med sin tidigare kritik mot den analytiska konstfilosofin ger hon avsiktligt inte en definition av arkitekturestetik eller estetisk upplevelse. Hon citerar v. Bonsdorff:

Instead of seeking one definition to cover aesthetic experience, its better to preserve its layers, varieties and complications ...

En återkommande person är Scruton (The Aesthetics of Architecture, 1979) som Åsa Dahlin är rätt avvisande till, speciellt i jämförelse med pragmatismens och de nutida neurologernas uppfattningar. Scrutons exempel är i hög grad äldre enastående byggnader. Om jag skulle ge en rätt förenklad sammanfattning av Åsa Dahlins argumentation (som hon backar upp med filosofer som Vattimo och Shusterman) står Kant, Scruton och även analytisk estetik för:

- En betoning av arkitektens avsikt.
- Man tar upp byggnader som ses som arkitektur.
- Intresse för unika objekt (och framstående arkitekter).
- Det estetiska omdömet skiljs från sinnliga intryck, lustupplevelse m.m.

Åsa Dahlin pläderar med utgångspunkt i Dewey (i slutet av essä 1 och sedan i essä 7) för en pragmatismens estetik som betonar:

- Det vardagliga.
- Människors aktiva upplevande och handlande (från omedvetet till avsiktligt styrt).
- Även estetisk diskussion på det intellektuella planet har sin grund i känslor och upplevelser. (Här kommer in en växelverkan mellan olika nivåer av medvetenhet (från Damasio) och delvis motsvarande olika nivåer av arkitekturupplevelse samt estetik (en parallell till Damasio av Åsa Dahlin). Detta är ett av de områden där neurovetenskapen ger ett direkt stöd.)

Åsa Dahlin återkommer här alltså till pragmatismens syn på det vardagliga och konkreta erfarenheter. Hon tar upp forskning om barns utveckling hos Piaget men även hos arkitekturteoretiker som Rasmussen hur barn lär sig ytor, rum och begränsningar inte bara genom att se dessa utan genom sitt eget handlande – man rör sig, leker osv. Upplevelsen är inte bara baserad på en registrering av sinnesintryck utan på en växelverkan med arkitekten och omgivningen.

Åsa Dahlin syftar till en fördjupad förståelse av det som ger mångfald i arkitekturupplevelse och hon återkommer till en del tankar som ligger nära det hon tidigare skrivit om risken att reducera upplevelsen till neurologi. Kan man utläsa ur nervsystemet om ett barn haft ett stimulerande liv frågar Åsa Dahlin och svaret är nej med ett citat från neurologen Greenfield. Och Åsa Dahlin ger egna exempel på hur en torftigt yttre miljö kan kompenseras av omgivande skogar och av lekar och samvaro.

Åsa Dahlin tar vidare upp synen på arkitektens roll och arbete. Inom design men även delar av det praktiska arkitektarbetet har informationsteknologin slagit igenom och ger nya möjligheter men även risker. Åsa Dahlin tycks även här vilja sätta en gräns mot delar av detta utnyttjande. Åsa Dahlin citerar Koolhaas som talar om de amoraliska möjligheter den nya datatekniken ger och som ger även den byggda arkitekturen drag av virtualitet.

Detta ingår i en plädering mot en arkitektur som är sig själv nog. Parallellt finns en kritik av den elitistiska arkitekten. Eisenman och hans arkitekturidéer tas upp som exempel i essä nr. 3 och hon citerar senare Pallasmaa som talar om en "self-referential and autistic" arkitektur. I stället skall estetiken och arkitekturen vara inordnade i ett samhälleligt sammanhang, i brukarnas verksamhet och i samstämmighet med omgivande miljö samt kunna förändras vartefter förutsättningarna ändras. Dewey talar som nämnts om en estetik som inte är baserad på idealiserade universella värden utan i det vardagliga livet. Estetiken blir här även en etik.

Kan och bör man gå vidare?

Det har som nämnts varit mycket stimulerande att läsa denna avhandling och den har lockat till annan läsning. I strid med Åsa Dahlins syften kliar det förstås i mina nervbanor att ta upp en massa mer eller mindre trevliga tillämpningar varav bara några få nämns i förbigående av Åsa Dahlin. Hur gör man ett roligt äventyrsbad, hur skall man bygga servicebostäder och vårdhem för senildementa så att de blir lätta att orientera sig i, hur skall biografier utformas, hur skall hotell och restauranger inredas för att öka lönsamheten? Här finns ju uppenbara risker för en utarmning av vad man menar med upplevelse och en kommersialisering. En teknisk-ekonomisk-politisk nypragmatism är i dag dominerande. Det kan innebära att man bara gör vad som går att göra eller förhandla sig till här och nu – eller i goda fall en anpassning till samhällsutveckling och lokala förhållanden som förenas med god form och funktion. Koolhaas brukar nämnas som exempel på det senare. Åsa Dahlin söker sig dock mer till pragmatismens ursprung.

Att undersöka innebörder i och vidga förståelsen av "upplevelse" är förstås viktigt – inte minst som motvikt mot en kommersialisering. Åsa Dahlin stannar därför vid att beskriva upplevelser av t.ex. "bodily fragility" i tunnelbanan eller studera vilka tankar och handlande estetiska upplevelser leder till. Men i en del annan forskning söker man mer direkt närma sig praktisk nytta – kanske ta genvägar. Man har t.ex. på avdelningen för miljöpsykologi, Arkitektur i Lund, skattat upplevelser (bl.a. av färg och belysning, vanligen i simulerade miljöer) med hjälp av olika tester och skalor, här spelar ändå en omformulering i språk en viktig roll. Vars och ens subjektiva upplevelse kan inte mätas direkt men däremot olika kroppsliga korrelat. Man kan ju inte direkt studera nervbanorna och inte heller uppleva arkitektur liggandes inne i en PET-kamera för att studera aktivitet i olika delar av hjärnan (som man använt i musikforskning) men på en mer allmän nivå skulle man kunna mäta puls och blodtryck, stresshormoner, endorfiner och mycket annat. Detta har faktiskt redan gjorts vid övningar med soldater i virtuella rum. Anden

är redan släppt ur flaskan men motvikter i annan tillämpning behövs alltså. På Internet finns ett exempel på hur neurovetenskap tillämpad på arkitektur kan bidra till utformningen av en neonatal vårdavdelning (www.architecture-mind.com). Landskapsarkitekter har studerat hur ett återupplivande av forna tiders sjukhusparker och trädgårdar kan påverka tillfrisknande.

Åsa Dahlins intressanta avhandling visar på hur neurovetenskaper kan bidra till förståelse av arkitekturupplevelse. En sådan ingående diskussion av detta har inte gjorts tidigare. Åsa Dahlin är som jag nämnt helt inriktad på att vidga arkitektens medvetande och mångfald i estetisk upplevelse utan att gå in på konkreta användningar. Under hela texten återkommer betoning av en estetik som fungerar i vardagen förenad med ett socialt engagemang. Kan hon också inom arkitekturen bidra till att "Develop a Fuller Sense of Democracy" som var Deweys yttersta syfte har hon gjort en hel del.

Göran Wallén
goran.wallén@mbox301.swipnet.se

Några förslag till bredvidläsning utöver avhandlingen:

Nordisk Arkitekturforskning 1994:1, temanummer om fenomenologi.

Peter Gärdenfors, Hur homo blev sapiens. Om tänkandets evolution. Nya Doxa, Nora 2000. (Lättläst)

Damasio, Antonio R., Känslan av att leva. Kroppens och känslornas betydelse för medvetenheten. Natur och kultur, Sthlm. 2002. (Fornemmelsen af det der sker ...resp. Fölelsen ...)

Clark, Andy, Being There. Putting the Brain, Body and World together again. Mass. Inst. Tech. 1997. The MIT Press 4th. pr. 1999. (Om kognitionsforskning och AI.)

Thomas A. Markus and Deborah Cameron:

The Words between the Spaces, Buildings and Language.

Routledge, London and New York, 2002.
196 pages.

Recenserad av Erik Nygaard

Thomas Markus is relatively well known among Scandinavian architectural researchers for his *Buildings and Power: Freedom and Control in the Origin of Modern Building Types* from 1993. In this book he combined a Foucault-inspired perspective on power with the analytical method of Hillier and Hanson in order to understand the more or less hidden power relations in buildings. The aim was to develop a more socially based tool for understanding architecture than the ordinary, esthetically based tools and concepts, and the book contains an impressive amount of investigations into buildings and their programs, especially buildings from the 17. and 18. Centuries. *Buildings and Power* is a very interesting and useful book, simply because of the impressive amount of empirical, historical stuff – the theoretical side of it has never impressed me.

His new book, *The Words between the Spaces, Buildings and Language*, can be seen as a continuation of *Buildings and Power* (as well as related to another recent book, Adrian Forty's *Words and Buildings*). It is an investigation of the language surrounding architecture (the title's between doesn't seem quite well chosen – how can words sit between spaces?). It is about the texts that accompany and describe or interpret projects or buildings: Briefs, architects' own descriptions, manuals, guides or reviews.

The thesis is that these texts to a high degree are shaping our perception and interpretation of architecture, and that this fact is often underestimated. For instance in architectural education, where the student's ability to draw and design is much more emphasized than his or her ability to talk or write about architecture. This in contrast to the fact, as shown for instance by Dana Cuff in her *Architecture: The Story of Practice* from 1992, that in real life most of the architect's work is actually done with words: In discussions about the project, in meetings, in descriptions etc.

Accordingly, the book is written in cooperation with Deborah Cameron, a linguist. Each of the writers have written some of its chapters – Markus the more "architectural" ones, Cameron the more "linguistic" ones. One chapter, *Heritage*, is written in unison.

The thesis is tested against a number of cases, which fall under the headings: Classification, Power and Value, and further elaborated in the chapters Heritage and Images.

Throughout these chapters the writers show that language is never innocent.

It can contain "hidden" contradictions as when parts of the brief for the new Scottish Parliament in Edinburgh underlines the need for openness and transparency whereas other parts require a high degree of security and control.

It can cover up conflicts as when Wigan Pier, which in the 30es was a poor and miserable working class area, at the end of the 20. Century is marketed as a kind of theme park where history has been sanitized and cleansed of all unpleasant facts. This is contrasted with Auschwitz, where history, although it is filled with difficult questions about racial politics and nationalism and voyeurism, today is presented without covering up these questions.

It can control the public discourse about architecture as when Prince Charles in his book, A Vision of Britain, uses his position and authority to form the agenda for the discussion about English architecture – an agenda which most people can accept but which has an in-built bias towards traditional or conservative values.

and interpreted. (p.10)

I agree with this and I agree with the authors that language plays a large role in our understanding of architecture, and that a better understanding of this role is something worth working for. That is, among other things, what I am doing in my teaching of theory and history: Trying to give our students a critical understanding of the use of language and an ability to talk and write precisely about architecture. It is therefore most welcome that Markus and Cameron have taken up this subject, and as an introduction and an invitation to further research it works well. On the other hand there is nothing really new or surprising in the book. It is as if the writers constantly move on a level which is not exactly superficial but still dominated by common sense views. They never become really sharp or deep. This may paradoxically be caused by their own langu-

Conversely it can distort the discourse by letting statements and evaluations by architects and other specialists dominate the evaluations of lay persons or the users of architecture. As in the story of the housing project by Kazuyo Sejima where the washbasin is placed in front of a large window so that an activity normally done in privacy becomes "public" (Swedish readers may know this project from Kristina Fridhs dissertation Japanska rum). In an essay by Isozaki this is seen as a bold feminist approach, but Cameron asks the relevant question how this is seen by the working class women who actually have to live with it.

The authors do not subscribe to the poststructuralist notion that buildings and texts are more or less the same. Accordingly in the analysis of the projects for the Scottish Parliament Markus is critical of the now fashionable tendency to mix texts and drawings and use words and typography as if they were a kind of images. Throughout the book the linguistic approach is, according to Cameron:

(...) pragmatic and sociolinguistic: They relate linguistic phenomena to the social context in which they arise. These approaches represent a reaction within linguistics itself against the formalist tradition inherited from Saussure. The subfield of linguistics we will be drawing on most extensively is discourse analysis, which specifically sets out to describe the characteristics of texts and to relate

them to the social contexts in which they are produced age which in my view is too "pedagogical". The reader is taken too much by hand, every little section of every chapter has its own conclusion, and the fundamental thesis of the book – that language matters – is repeated a couple of times too many. The book is part of a series edited by Thomas Markus and Anthony D. King, with titles like Gender Space Architecture or Behind the Postcolonial. These are respectable titles and important matters to investigate, but nevertheless I sense a kind of fashionable political correctness lurking here, which can never be good for the scientific search for truth, be it in architectural theory or linguistics.

Another thing that bothers me is that Juan Pablo Bonta's Architecture and its Interpretation from 1979 is never mentioned by Markus and Cameron, even though it deals with many of the same subjects as their

book. Bonta's thesis was that buildings don't speak for themselves but have to be translated into language in order to "exist" as architecture. He demonstrates the relativity and lability of the interpretations, and he puts forward a theory about the development of architectural interpretations and evaluations over time. As far as I can see Bonta's book is definitely a forerunner of Markus and Cameron's, and it is hard to accept that they either don't know it or don't find it worth discussing.

Erik Nygaard
erik.nygaard@a-aarhus.dk

Nina Berre:

Fysiske idealer i norsk arkitektutdanning 1945–1970

Doktor ingeniøravhandling 2002:1

Institutt for arkitekturhistorie, NTNU Trondheim

ISBN 85-86983-24-1

Udgiver: Paraná Cidade, Brasil

Sprog: engelsk

Recenserad av Claes Caldenby

Nina Berres avhandling är en studie av examensarbeten (diplomoppgaver) vid Arkitektavdelningen på Norges Tekniske Høgskole i Trondheim under de första efterkrigsdecennierna. Den lades fram vid samma skola våren 2002.

Ämnet är på flera sätt väl valt. Studier av utbildningen vid en viss skola är ovanliga, också internationellt. Utbildningen är en viktig del av professionshistorien, ett ämne kring vilket det finns en växande litteratur, kanske kopplat till den arkitekturhistoriska forskningens gradvisa överflyttning från konstvetenskap till arkitekturskolorna. Dock är professionshistoria fortfarande ett stort och ganska obearbetat fält. Berre konstaterar dessutom i sin beskrivning av forskningsfronten att det överhuvudtaget finns lite forskning kring norsk arkitektur efter funktionalismens genombrott. Hennes arbete fyller alltså en lucka.

Berres avhandling är i grunden ett empiriskt arbete. Hennes huvudmaterial består av 492 bevarade exa-

mensarbeten. Av dessa har hon valt ut drygt 100 att studera närmare. Till detta kommer förteckningar över terminsprojekt, studieplaner, årsberättelser, föreläsningsmanuskript samt intervjuer med lärare på skolan (som ofta också varit tidigare elever). Materialet är strukturerat efter skolans olika institut med deras respektive professorer. Professorerna var också praktiserande arkitekter och därigenom ger avhandlingen även en bild av ett antal ledande arkitekter i den norska efterkrigsarkitekturen. Ett sådant stort men välavgränsat empiriskt material är en tacksam utgångspunkt för ett avhandlingsarbete och Berre har med imponerande energi arbetat sig igenom materialet och presenterat det i läsbar form på över 300 sidor, plus en drygt 100-sidig bilaga med en katalog över utvalda examensarbeten ända tillbaka till 1914.

Jag vill här gärna passa på att, som en utvikning, plädera för den empiriska avhandlingen. Den har möjligen fått ett oförtjänt dåligt rykte och i varje fall hamnat lite på undantag i en mera filosofiskt-teoretiskt benägen forskningskultur på arkitekturskolorna. I en sådan plädering kan jag stödja mig på en nyutkommen bok av Johan Asplund, Avhandlingens språkdräkt, där han är ute i ett liknande ärende i förhållande till den sociologiska forskningen.

I kapitlet "Den outhärliga empirin" försöker Asplund "karakterisera – och hylla – en typ av forskare vars främsta instrument är den empiriska blicken, det verklig-hetstillvända ögat".¹ Nu är Asplund ingen positivist, det vet var och en som är något bekant med hans tidigare böcker. Den empirism han försvarar skiljer sig, hävdar han, från all positivism därigenom att den överhuvudtaget inte är någon "ism". Den har inget program, inte heller någon programmatisk teorifientlighet. Den empiriker Asplund hyllar är inte nödvändigtvis intresserad av forskningens nytta men hon (Asplund skriver "han") är nödvändigtvis intresserad, fängslad, en "aficionado". Empirikern är inte heller intresserad av idéer, såvida de inte går att utpeka och åskådliggöra. Däremot är hon öppen för att gå på gång granska sitt studieobjekt och se om det kan ses som någonting annat. En riktig aficionado i Asplunds ögon var brandskydds-experten och språkforskaren Benjamin Lee Whorf. Han såg vad andra inte såg och ett bättre eftermäle kan en

empiriker inte önska sig.

Så sett finns det problem med Nina Berres gediget empiriska avhandling. Där finns mera att se i materialet. Men det är också en tillgång. Empirins poäng är att även en utomstående läsare har möjlighet att se någonting som författaren inte tycks ha sett.

Redan i förordet formulerar Berre en hypotes om att arkitektutbildningen kan ses som en arena för nyskapande inom arkitekturen. De unga står för det nya. I den inledande sammanfattningen kommer hon fram till att forskningsarbetet i viss grad har motsagt hypotesen. Studenterna var snarare sina lärares elever och i den mån de kan sägas ligga i den norska arkitekturs frontlinje så berodde det på att deras förebilder, lärarna, gjorde det. Berre motiverar eller problematiserar aldrig sin första hypotes. Inte heller gör hon någon poäng av

och kontor av hög klass. Inte heller detta motiverar Berre närmare och hon gör knappast någon poäng av konflikterna och motsättningarna mellan Korsmo och de andra professorerna. Det finns en lustigt paradoxal motsägelse mellan Berres fascination för Korsmos "universalism" och hennes eget arbete nära materialet.

Att säga att oklarheten kring detta är en brist i Berres avhandling är inte att ifrågasätta värdet av det empiriska arbetsättet. Men jag kan tänka mig att hon kunde ha fått syn på någonting annat till exempel med hjälp av ett teoretiskt perspektiv som det Niels Albertsen, byggt på Bourdieu, presenterat som "arkitektens fält".² Albertsen beskriver ett fält med två poler, en konstnärlig med hög "konsekration", eller värdering, bland arkitekter och en ekonomisk-teknisk med motsvarande låg värdering. Mellan dem inför han ett tredje, professionellt subfält. Ställd inför denna tankemodell på disputationen placerade Berre tveklöst in Korsmo vid den konstnärliga polen. Krag satte hon i det professionella subfältet. Och där satte hon också, på direkt fråga, in sig själv, vilket för mig tycks vara en rimlig karaktäristik av en empiriker.

Kanske kan man då också tänka sig att den i avhandlingen obekräftade föreställningen om de unga som ett avantgarde hör mest hemma vid den konstnärliga polen. I förordets allra första mening beskriver Berre övergången från ritsalens fria och visionära situation till

det "fynd" som vederläggandet utgör.

I avhandlingens "body", beskrivningarna av professorerna och deras kungariken, instituten, intar Arne Korsmo en särställning. Korsmo var den ledande norska funktionalisten från Oslo och professor i Trondheim 1956–68. Under sin tid i Trondheim lyckades han genom sina internationella kontakter och med hjälp av duktiga assistenter göra NTH till en exotisk mötesplats för ett internationellt arkitekturavantgarde. Hans pedagogik var en ganska vag amerikaniserad efterkrigsutgåva av Bauhaus och så särskilt engagerad i undervisningen tycks han inte ha varit.

Men den uppenbart karismatiska Korsmo får nästan tio gånger så mycket plats i avhandlingen som sin praktiskt-realistiske företrädare Odd Brochmann och nästan dubbelt så mycket som sin samtida professorskollega Herman Krag, en utanför Trondheim orättvist okänd arkitekt med en produktion av både bostäder arkitektkontorets pragmatik som abrupt. Utbildningen och praktiken framstod som två skilda världar. Inte heller detta problematiserar hon egentligen även om det tycks som om här finns inbyggt en syn på de unga som fria att skapa nytt (och därmed som fria konstnärer).

Den abrupta övergången från ritsal till kontor har annars diskuterats av Dana Cuff i termer av arkitektarbetet som "decision making" respektive "sense making".³ Cuff menar, baserat på empiriska studier, att arkitekten i praktiken inte sitter ensam vid ritbordet och fattar beslut utan hela tiden är inbegripen i samtal som går ut på att projektet ska få en mening för alla inblandade. Hon driver tesen att utbildningen borde simulera praktikens meningsskapande snarare än att uppmuntra en orealistisk föreställning om arkitekten som beslutsfattare. Det förefaller inte troligt att Cuff skulle ha formulerat en hypotes som gick ut på att studenterna står för arkitektens förnyelse.

Detta kunde Berre förstås ha diskuterat utifrån sitt empiriska material. Å andra sidan kunde hon, även om hon läst Cuff, knappast ha diskuterat det på ett meningsfullt sätt utan sitt empiriska material.

Claes Caldenby
Chalmers Arkitektur
caldenby@arch.chalmers.se

Noter

1. Johan Asplund, Avhandlingens språkdräkt, Bokförlaget Korpen 2002, s 85.
2. Niels Albertsen "Arkitekturens fält", i Donald Broady (red) Kulturens fält, Daidalos 1998.
3. Dana Cuff, Architecture. The Story of Practice, 1991.

Mats Hultman:

Seaside, Celebration och Windsor

Studier av urbana estetiska regler. Institutionen för arkitektur, avdelning formlära, Lunds Tekniska Högskola, doktorsavhandling framlagd år 2002, 203 sidor.

Recension av Gertrud Olsson

Färgmässigt är omslaget på Mats Hultmans doktorsavhandling *Seaside, Celebration och Windsor* en inverterad version av licentiatuppsatsen från 1998, *Mellan människa och material*. Ljusa bokstäver mot mörkblå botten har ersatts av normalvit bakgrund och marinblå text.

I licentiatarbetet beskriver och definierar Hultman begrepp kring estetiska regler. Tanken är att begrepp och regler behövs för att beskriva arkitektur. Doktorsavhandlingen, i sin tur, handlar om användningen av estetiska regler i arkitekturen. Dessa regler kallar Hultman för design-koder (dock utan att närmare precisera begreppet). I doktorsavhandlingens inledning skriver han:

Med en estetisk regel menar jag i detta sammanhang ett i förväg formulerat krav eller en föreskrift som från estetiska utgångspunkter reglerar eller bestämmer utformningen av ett arkitekturverk. Med en estetisk utgångspunkt menar jag när man utgår från upplevelsen av arkitektur som konst. Detta innefattar såväl resonemang om perception och tolkning, som diskussioner och undersökningar som rör konstfullhet, konstnärlighet eller skönhet. (s. 10)

Bakgrunden till arbetet är, att det idag finns en "uttalad strävan från samhällets sida att höja den arkitektonis-

ka kvaliteten i den byggda miljön". (s. 9) Den svenska bygglagstiftningen är reviderad sedan några år tillbaka. I den regeringsproposition som föregick ändringen, utpekades arkitektur och design som viktiga uttryck för kultur och manifestation i den globala konkurrensen. – Trots denna uttalade vilja saknas, enligt Hultman, "systematisk kunskap dels om vad god arkitektur i stadsbyggnadssammanhang är, dels om hur den kommer till." (ibid.)

Hur ska den estetiska kvaliteten genomföras praktiskt?

Doktorsavhandlingen är indelad i fem kapitel. Ett inledande kapitel, om bakgrund och genomförande, följs av en teoretisk diskussion av centrala begrepp kring arkitektonisk kvalitet. Det tredje kapitlet introducerar den amerikanska rörelsen New Urbanism och dess ideologi. Fjärde kapitlet redogör för s.k. urbana designkoder för tre städer i Florida, *Seaside*, *Celebration* och *Windsor*. Det avslutande kapitlet ägnas en diskussion om estetiska regler, och tillika om styrning av arkitektur genom regler. (Arkitekter är ju som bekant ej sällan skeptiska till estetiska regler i arkitekturen.)

Användandet av regler inbegriper ett inslag av kontroll som många upplever som oförenligt med en kreativ process, skriver Hultman. Men vi omger oss av regler utan att tänka på det. Reglerna – sociala, språkliga, juridiska – är ofta en integrerad del av kultur och beteende. "Vi kan visserligen bryta mot reglerna, men vi kan inte komma undan dem helt", sammanfattar han, och definierar utförligt vad en regel innebär:

Det är begrepp som bestämmelse, föreskrift, kod, konvention, lag, norm, praxis, tradition och vana. En regel implicerar ett moment av förutsägbarhet (regelbundenhet), av att ett visst skeende utspelas, eller att en viss handling utförs, på ett bestämt sätt. Det förutsägbara kan betyda det föreskrivna, att man måste handla på ett visst sätt, men också det invanda, att man brukar handla på ett visst sätt. /.../ Regeln kan således vara såväl en tolkning av ett visst förhållande som redan finns, som en bestämmelse som ska påverka det kommande. I båda fallen handlar det om att söka en ordning, eller ett mönster. (s. 13)

Hultman studerar även det teoretiska sambandet mellan

regler och kvalitet. Begreppet struktur – d.v.s. ett system av enheter och dessas inbördes förhållanden – ser han som en förmedlande länk mellan regler och kvalitet. Redan i licuppsatsen refererar han den amerikanske författaren Robert M. Pirsigs tankar om kvalitet. Pirsigs begreppssammanställning kvalitetens metafysik bygger på kvalitet som "en fundamental ingrediens i vår upplevda värld, en primär erfarenhet som kan beskrivas som en relation mellan människan och världen" (Hultmans formulering). Den västerländska filosofin gör alltsedan Descartes en uppdelning i subjekt och objekt när den beskriver människans förhållande till världen. Mot detta ställer sig Pirsig kritisk, och han anmodar ett alternativ till dualismen. Kvalitet, säger han, är en erfarenhet som föregår den uppdelning som konstruerats av det cartesianska förnuftet. Hultman refererar Pirsig:

Kvalitet är varken subjektiv eller objektiv; den är en del av den totala, mystiska enhet som världen (inklusive "det upplevande subjektet") utgör. Upplevelsen av denna kvalitet är spontan och dynamisk och har sitt värde i sig själv, utan att behöva förklaras i förhållande till nytta eller normer.

Pirsig använder begreppsparat statisk och dynamisk kvalitet för att beskriva dialektiken mellan den nya, oväntade kvaliteten och värdet hos det redan kända. Hultman ersätter konsekvent Pirsigs dikotomi med spontan och stabil kvalitet. (Skälet till utbytet är att ingen kvalitet kan vara helt statisk i en föränderlig värld. Växlingen från dynamisk till spontan görs eftersom Hultman vill poängtera hur den spontana/ dynamiska kvaliteten uppträder.) – Spontan kvalitet står alltså för en direkt erfarenhet, som inte är begreppsligt eller intellektuellt filtrerad. Stabil kvalitet är ett mönster av fasta värderingar, påverkade av tidigare upplevelser.

Filosofen Ludwig Wittgenstein belyser regelbegreppet annorlunda. Hans språkspelsteori betonar språket som socialt fenomen. Det är inte meningsfullt att analysera språket isolerat från sammanhanget. I Filosofiska Undersökningar skriver han: "Att följa en regel, att lämna ett meddelande, att ge en befallning, att spela ett parti schack är sedvänjor (bruk, institutioner)". Språkbruket liknas vid regelstyrda spel och lekar. Hultman refererar Wittgensteins teori:

På samma sätt har olika språkspel olika regler som reglerar vad som kan sägas och hur det kan sägas. Att förstå ett uttrycks mening är att kunna använda det på rätt sätt i ett specifikt sammanhang. Spelen används också för att illustrera ett specifikt drag hos begrepps betydelser, ett drag som Wittgenstein kallar familjelikhet. (s. 15)

I dissertationen anför han, att Wittgensteins teorier kan berika regeldiskussionen genom två insikter: a) även de vardagligaste och mest självklara aktiviteter, som språkanvändning och socialt umgänge, är regelstyrda. b) en regel behöver inte vara utformad som en definition som syftar till en specifik form, utan kan vara baserad på att upprätthålla en familjelikhet.

Genomgången av begreppen kring kvalitet och regler är utförlig och tänkvärd. Men jag saknar en lika grundlig definition av begreppet estetisk. Förutom Hultmans allmänna bestämning av föreställningen estetisk utgångspunkt (som jag citerade i inledningen), har jag endast funnit följande rader som rör estetisk aspekt:

Med estetisk aspekt menas här såväl sådant som har med konstfullhet och skönhet att göra, som sådant som har att göra med upplevelsen och tolkningen av arkitektur sedda som tecken. (s. 97)

Dessa knappa förklaringar infångar näppeligen den pågående animerade diskussionen om estetikens roll i arkitekturen och omgivningen i stort. Jag tänker på avhandlingar av Hesselgren, Scruton och Shusterman (och post-Hultman även på Åsa Dahlins rykande färiska doktorsavhandling *On Architecture, Aesthetic Experience and The Embodied Mind*, framlagd vid KTH hösten 2002).

Mats Hultmans doktorsavhandling studerar således sambandet mellan arkitektonisk kvalitet och estetiska regler. Han vill undersöka "estetiska regler som fenomen" (jag antar att han menar företeelser) via frågorna: Vilka för- och nackdelar har de estetiska reglerna? Hur kan de utformas? Vilka sammanhang ingår de i och hur kan man tolka deras roll i stadsbyggandet? För att finna svaren har han studerat bruket av estetiska regler vid planeringen av tre områden i Florida. Arbetsmetoden har varit hermeneutiskt inriktad med syfte att ge en ökad förståelse för estetiska regler. (Men han för-

klarar inte på vilket sätt den hermeneutiskt inriktade metoden skiljer sig från den hermeneutiskt renodlade eller etablerade metoden.) Teorier och fallstudier ska ömsesidigt stödja och belysa varandra, heter det om målsättningen.

Så här beskriver Hultman rörelsen New Urbanism :

Organisationen består av arkitekter, planerare, beslutsfattare i privat och offentlig sektor och intresserade medborgare, med det gemensamma målet att återupprätta staden, speciellt den amerikanska småstaden, som urban företeelse. /.../ Idealen hämtar man från den klassiska västerländska staden, framför allt i dess nordamerikanska varianter, och resultatet blir ofta en traditionalistisk arkitektur som av många arkitekter utanför rörelsen upplevs som nostalgisk och tillbakablickande. (s. 41)

New Urbanism kallas för en teoribaserad arkitektur- och stadsbyggnadsrörelse. Den har haft stor framgång i USA samtidigt som den har väckt livlig debatt. För Hultman är den intressant just för att rörelsen använder sig av estetiska regler (design codes). Det ger honom möjlighet att studera arbetssättets praktiska resultat.

Kärntruppen i New Urbanism är immigranter från Europa eller barn till immigranter. Detta påverkar givetvis stadsbyggarnas upplevelse av amerikanska stads- och förortsmiljöer. Rörelsen har valt ett historiserande formspråk för att frammana bilden av ett traditionellt gemenskapssamhälle. Förebilderna är ofta hämtade från 1800-talet. Ett antagande som Hultman för fram är, att New Urbanism är en produkt av studentupprorens 1968-generation, som nu i sin medelålder finner vägar för sina visioner. Han betonar att New Urbanism är ett amerikanskt fenomen, ett svar på amerikanska samhällsproblem.

Kritiken som New Urbanism utsätts för – inte minst av lärare och studenter vid arkitekturskolor i USA – gäller arkitekturens uttryck, som betecknas som nostalgiskt och icke-autentiskt. Kritiken riktar sig mot de historiska stilarna, den estetiska regin, de konstlade intrycken, mot att arkitekturen inte speglar äkta liv.

Men det nya med rörelsen är, enligt Hultman, försöken att applicera stadsmässiga estetiska ideal i förorter, och dessutom det utbredda bruket av designkoder. Han skriver om rörelsen, att den fört med sig ökad sta-

tus för urban design, och därmed för arkitekternas arbete. Rörelsens tvärdisciplinära organisation, och dess fokusering på det urbana, har lett till att arkitekter och planerare återfått rollen som "primära gestaltare av det framtida, goda samhället". (s. 92)

Hultman har alltså valt ut tre exempel på nyurbanistiska bostadsområden. Valet har gjorts efter litteraturstudier och en åtta dagars resa i Florida. Utifrån ett beskrivningsschema har han analytiskt ordnat upplevda arkitektoniska egenskaper. Syftet med schemat är "att ge en systematik åt iakttagelser och intryck, som i grunden fortfarande är personliga". (s. 102) Städernas designkoder består av typologiska koder eller av mönsterböcker. Typologiska koder utgår från morfologiskt olika byggnadstyper, och försöker utifrån dessa ge en samstämmighet mellan byggnaderna i ett område. Mönsterböckerna har en stilistisk inriktning. De utgår från stilar, till skillnad från byggnadstyper, och försöker etablera en stilharmonik mellan byggnaderna.

Av de valda områdena är Seaside och Celebration ofta och väl beskrivna i arkitektursammanhang. Jag inskränker mig här till att återge Hultmans besök i Windsor. Detta område, 168 hektar, ligger på Floridas östra kust, på en långsträckt barriärö som skiljer Atlanten från Indian River. Det är en exklusiv golf- och hästpoloklubb med semesterbostäder för medlemmarna. Windsor planerades i slutet av 1980-talet för 350 lägenheter och ett centrum med café, post, möteshus och klubbhus. Dessutom finns anläggningar för golf, hästpolo, tennis, krocket och skytte.

Windsor är ett område för de verkligt rika, något som framgår av huspriserna. Windsor är också en helt privat klubb med vaktstuga vid infarten och säkerhetsvakter som patrullerar i området dygnet runt. Det är med andra ord ett inhägnat samhälle (en "gated community") av ovanligt exklusivt slag. (s. 134)

Hultman undrar om området egentligen kan klassas som nyurbanistiskt. Designkoden för Windsor är typologisk och består av två delar, en urban kod och en arkitekturstandard. Hultmans intryck är blandade. Han känner, svenskt nog, en krypande obehagskänsla över att befinna sig i en skyddad rikemansvärld. Samtidigt tycker han, ärligt nog, att Windsor är ett behagligt område med välgjord arkitektur, "präglad av en smak och

finess som är välgörande befriad från brackigt skryt och självhävdelse". (s. 142)

Slutsatsen efter Floridaresan är, att designkoderna bidragit till att höja de tre städernas arkitektoniska kvalitet. Han sammanfattar med hjälp av Pirsigs kvalitetsbegrepp:

En slutsats man kan dra från Seaside är att det går att formulera relativt enkla estetiska regler som skapar en harmonisk och sammanhängande miljö (och därmed upprätthåller en stabil kvalitet), och samtidigt tillåter frihet för arkitekten och beställaren att hitta nya och oväntade lösningar (som kan ge spontan kvalitet). (s. 155)

Ett viktigt mål för New Urbanism, som uppnåtts i de tre fallen, är att skapa starka och tydliga platser. Designkoderna har varit ett redskap. I sin slutdiskussion framhåller Hultman att estetiska regler måste anpassas till en specifik kontext – ett språkspel – för att bli meningsfulla. Reglerna ingår i komplexa språkspel och får sin innebörd genom användning, för att tala med Wittgenstein.

Den relevanta fråga som Hultman till slut söker besvara är: "Går det att generalisera resultaten till en svensk kontext?" (s. 174) Plansystemet för bostäder ser olika ut för Sverige och USA. Däremot är processen likartad i de bägge länderna, med granskning och godkännande av vad som får byggas, och var det får byggas. Följaktligen borde det ej finnas legala hinder mot att använda designkoder här hemma.

Mats Hultmans övergripande syfte med avhandlingsarbetet är att öka förståelsen för estetiska regler. Hans arbete är särskilt intressant ur två aspekter: den inträngande begreppsdel (i främst licupsatsen), och den breda och diskuterande exposén över rörelsen New Urbanism (i doktorsavhandlingen). Steget kan ändå kännas långt mellan de teoretiska betraktelserna, och fallstudierna på andra sidan Atlanten. Jag hoppas därför, att Hultman får möjlighet att göra en svensk studie. – Eller, ännu bättre, att en projekterande arkitekt får uppdraget att skissera och planera ett bostadsområde utifrån Hultmans begreppsapparat. Praktiken inverterad med teorin.

Gertrud Olsson, doktorand vid Arkitekturskolan KTH
gertrud@arch.kth.se

Antti Ahlava:

**Architecture in consumer society
Or Architecture and Cinema in Transmodern Culture:
An interpretative approach
based on Jean Baudrillard**

– A fresh thesis

Recension av Sten Gromark

Today it is not the human that dictates the vision of our life world. It is the inhuman aspect that is re-thinking us.¹

The drastic sentence above is a formulation of the precondition behind the general approach of the French philosopher, or the intellectual dandy, according to some severe critics, the "indifferent paroxyste", Jean Baudrillard, who has in effect profoundly directed the fresh thesis recently defended by young Finnish architect Antti Ahlava with the title *Architecture in Consumer Society*.² At least; the intellectual spirit of Baudrillard is the prime source of inspiration for the approach adopted here, to be applied specifically within the field of architectural analysis and design practice.

The main argument of the thesis is that the shrewd sociological understanding of consumer interpretative behavior patterns in transmodern culture presented by Jean Baudrillard as fatal strategies can be cunningly applied as a seductive conceptual tool identified either as cool panic or machinal snobbism for the radical transformation of architectural invention itself establishing a distinctively different relation to the masses.

The contribution

According to Baudrillard, as developed in the thesis, we are today confronted with the inflation of signification at the fourth and latest transmodern state of simulacra, the epidemic over saturation of sign-forms, a "semantic traffic jam situation",³ just as signs become deprived of their former meaning or promoting fully contradictory or aleatory messages, constantly changing from one moment to the other. We are trying desperately to preserve values, argues Baudrillard, but we are actually

losing the forms carrying them. The interrelation between forms and values, between values and forms, is thus becoming utterly confused and highly contaminated with potent virulent viruses spreading the feeling of uncertainty with high velocity among us all.

This thesis by Antti Ahlava is quite an extraordinary piece of theoretical reflections on modern architecture and cinema culture packed with a great abundance of architectural thinking and philosophical material. It is a true intellectual tour de force effectuated with great vigor and enthusiasm.

Many parts of the text, particularly the parallel critique and analysis of architecture and cinema, I have found extremely valuable and also highly readable. The author here discloses a high ability for imaginative and interpretative analysis. Particularly vivid and amusing is the presentation of the well known TV series South Park, apparently conceived with great personal taste and insight, but also the revealing and – it seems – very accurate analysis around the so sadly unfortunately no longer in Helsinki existent but legendary Jump Inn bar – a case at the forefront of Ahlava's subtle esthetical argumentation. The inspiring description, yet also provoking and slightly superficial account, of the transmodern fantasies of the architectural heroes Neil Denari along with Rem Koolhaas is equally at the core of the thesis' qualitative interpretative focus.

But I must also admit I have been confronted with great difficulties to fully grasp other parts of the thesis and in particular the main line of argumentation. I have been wishing I had known Baudrillard better before and the appetite for further reading has certainly increased. It has been a most seducing reading.

The structure

The thesis is concerned with the role of architecture in consumer society. It is to be positioned within architectural research thus within the particular research field and characteristics of the so-called design or making professions. I think it is important to point out that the dissertation must be considered, understood and evaluated within the specific context of scientific singularities characterizing this field of research ultimately directed towards material realization and transforma-

tion of the life-world.

The basic purpose of the research presented is to produce profound new knowledge on the situation of architecture in contemporary culture consumption in comparison particularly to cinematic creations and thereby to constitute the reinvention of operational tools and renewed approaches for the conceptualizing of architectural projects.

The methodology applied is basically hermeneutic. It consists in the thorough reading of the considerations and interpretations of contemporary culture presented by the French sociologist and philosopher Jean Baudrillard in order to constitute a frame of analysis and an elaborated terminology. This analytical frame is applied to the interrelationship of a number of empirical situations – similarities and dissimilarities – of architectural projects and cinematic creations ranging e.g. from UN Studio's Möbius House 1997 to Antonionis diptychal cinema *l'Eclisse* from 1962. This piece of analysis and interpretation is to form the most original, the most imaginative and the most innovative aspect of the thesis as well as the major, substantial empirically grounded part of it.

The results of the thesis are primarily an extensive reformulation or translation in Baudrillardian terms of the role of architecture in consumer society. This is carried all the way towards implementation as an operational method for architectural project re-conceptualization, tested and illustrated by the author in four architectural competition situations, constituting the most troublesome part of the book as well as the most questionable aspect of the dissertation, the most provocative, as well as the most thought-provocative.

The conclusion drawn from this combined intellectual and creative endeavor is that the analytical approaches of Jean Baudrillard are highly valid for an advanced understanding of the role of architecture in transmodern consumer society and could constitute a source of inspiration for the reorientation of architectural operational practice in order to arrive at, as it is put, a "socially beneficial architecture."

I particularly agree upon the necessity for the conceptual re-thinking of the role of architecture that constitutes the very point of departure for the thesis.

The prime qualities in this thesis consist in the daring, explorative and invigorating approach that opens up wide new perspectives on the interpretation of architecture within a continental philosophical context. The thesis should for the future constitute an important, inspiring addition and contribution to the ambitions of establishing the notion of singularity of architectural research spanning from theoretical analysis to figuratively shaping synthesis.

The context

This contribution should also be put into a wider perspective of a bewildering contemporary cultural situation, profoundly disfiguring our concept of reality, as Jean Baudrillard puts it in his highly typical aphoristic way:

It is the emerging virtual reality in itself that constitutes our apocalypse, and it is that very event which deprives us of the experience of the apocalypse of the real world. That is the paradoxical situation of ours.⁴

This kind of argumentation carries a distinct sign of an apocalyptic or a dystopic ingredient, to be challenged by the envisioned fatal strategies according to Baudrillard, strategies conceived as a radical way of altering the present situation, to go to the bottom of things, even deliberately enforcing prematurely the transmodern condition of inhumanity.

The fatal strategy was conceived as the reinvention of a way of thinking with the capacity not to eliminate the truth of the system but to dismount its very internal logic.⁵

If the cinema narrative, focused by Ahlava in its relation to architecture as the leading expression of contemporary culture, might be considered as the emerging everyday presence of a virtual world or a dream world of superhuman life, a prolongation of our mental capacities enabling us to atopically, without being bound to a particular place, take an ever wider part in the mirroring of cultural events – is architecture then to be considered the last confrontation with the real world of materials, the last refuge, the last thing to hold on to, nowadays within the sometimes obscene international star system and its marketecture, the architec-

ture of the catwalk? Is architecture today desperately trying more and more in a Disneylike fashion manner to imitate the spectacular effects and affects projected onto the human mind through the silver screen. Is 2D screen architecture today trying in vain to become a sort of 3D cinema?

The contradiction in this situation consists in the fact that the philosopher denouncing the downfall or the disappearance of reality is used within the thesis by Antti Ahlava as a theoretical point of departure for a rethinking of architectural reality in “consumer” society. For architecture must be considered the art of transforming material reality, of the sensuous experience of presence and the symbolic becoming of a new reality, the incessant becoming of the human condition over and over again. It might be considered the last bastion in defense of reality in a world of growing, technically projected, irrealities, of hyperrealities.

On a more general level what I think we are actually confronting with this thesis, with its focus on the works by Jean Baudrillard, is a paramount paradigmatic transformation of thinking and intellectual reorientation, now more and more evident even within the Nordic context. As the Marxist approach with the Frankfurter School and Henri Lefebvre post 68, referred to in the text, was oriented towards a decisive de-mystification or unveiling of hidden predominant aspects of the modern world – like the blind spot of spatial dimensions of class struggle and domination – we are now instead entering attempts at deliberate re-mystification or re-mythologisation of the transmodern cultural life-world. A re-enchantment of sensuous experience itself? Are we, while reading Baudrillard through Ahlava, passing far beyond mere critical theory, from banal to fatal strategies, or are we simply victims of pure intellectual seduction? The question must be put.

There might be just one, and only one fatal strategy: the theory. And only one difference between a banal theory and a fatal theory...⁶

In 1970, with the publication of *La société de consommation* by Jean Baudrillard, echoing Guy Debord’s visionary situationist manifesto of 1967⁷, the focus was quite radically different:

...this book is devoted to the task of breaking this monstrous world, this obscene world, with its extreme overabundance of objects, in a formidable way supported by the mass media and in particular by television, this world that is threatening all of us.⁸

Or rather, perhaps, the focus has shifted towards the acknowledgement of the constant processes of mythological representations attached to artifacts and that we, in spite of our modern super-technological society are forever bound to remain within a rather primitive tribal ritualistic society, only usually unaware of its existence and of its firm grip on our perception of reality.

The real is not disappearing in favor of imagination, it is diminishing in favor of the more real than the real: the hyper-real. More truthful than the truth itself: that is the simulation.⁹

But what is far more important is the radical, resistant and critical position taken by Baudrillard towards the contemporary situation. The crucial question here, the very key question, is in what way his devised fatal strategies might in any way radically alter the situation also within the field of architecture, the position defended within the thesis, where the author deliberately departs from Maestro Baudrillard and the philosopher's very pessimistic view on the prospects of architecture as a resource tool and a remedy for changing the forlorn transmodern situation. That is indeed, a heroic project, worthy of an architect, the valiant Don Quichote of the cultural world, but indeed also worth incessantly insisting upon.

Or, as Antti Ahlava conceives of an emerging different approach to architecture, way beyond the modern era, within future transmodern culture, from production to seduction:

Architecture, according to Baudrillard's idea of the masses, is not about superficial communication, but seduction, a gamble. Accordingly, architects could give up believing in such systems as functionality, creativity and needs if the persuasion of appearances is more profound.¹⁰

Sten Gromark
Chalmers Arkitektur
sgromark@arch.chalmers.se

Notes

1. Jean Baudrillard, *Le paroxyste indifférent* 1997:47, «Ce n'est plus l'Humain qui pense le monde. Aujourd'hui, c'est l'Inhumanité qui nous pense.»
2. Antti Ahlava, *Architecture in Consumer Society*, diss. University of Art and Design, Helsinki 2002
3. Quote from lecture by Marat Saharaj, at Thirdspace seminar, Malmö nov 28 2002, "Third Space – Translation in 4D?"
4. Jean Baudrillard, *Le paroxyste indifférent* 1997:203
5. *ibid* 1997: 89 «La stratégie fatale c'était la réinvention d'une pensée qui fasse éclater non pas la vérité du système mais sa logique.»
6. Jean Baudrillard, *Les stratégies fatales* 1983:259
7. *La Société du Spectacle*
8. J P Mayer, in the preface from 1970
9. *Les stratégies fatales* 1983:14
10. Antti Ahlava, *Architecture in Consumer Society*, diss. University of Art and Design, Helsinki 2002:185, also available on www.arkmod.fi.

Marianne Ibler: **Gårdhavehuse I Beijing**

Recenserad av Tao Wang

Marianne Ibler's book leads us to a journey exploring fundamental characteristics of traditional Chinese architecture, the traces of which still can be found in today's Beijing. The author not only knits the existing fragments into a coherent picture of traditional courtyard architecture, but also relates this particular built form with its philosophical background.

Despite the many references to Tian (the English equivalent of this term could be either God or Nature) in Confucian classics, Confucian philosophy has merely touched upon metaphysical questions such as the existence of God and the possibility of hereafter life, acknowledging that God and life after death are transcendental. Having thus wisely shelved the issue of God, it concentrates on the question of how a society shall be organised, how the relations among people shall be regulated, and how one shall behave. A hierarchic social system is constructed in which everyone can find his/her position; accordingly, a li (approximately propriety in English) system is formulated to regulate

the society and the behaviour of the individual. The ultimate goal is to achieve a state of harmony for the society. Taoism, another main traditional philosophy in China, moves its focus from the human society to a wider scenario of which human beings are only a part. Similarly, it also strives for a state of harmony – but harmony between human and nature. The state of spontaneity is ultimate, to which any human being and her/his creations shall be subordinate, including the hierarchic system.

Buildings and cities are the physical embodiment of these fundamental ideas. Penetratingly put forward in this book, in four aspects, traditional Chinese architecture is related to Confucian and Taoist philosophies: city planning, topology of courtyard buildings, hierarchic system of courtyards, and the spatial arrangement in a courtyard. The physical expressions of the ideals of homogeneity and spontaneity, the precedence of the society, the emphasis on family, the five relations stressed by Confucianism are all found in the built forms of city and courtyard building and analysed. It can be clearly seen through the author's lucid analyses that the traditional Chinese architecture and city planning are mechanism of reinforcing these foundational thoughts. After elaborate narration, the conclusion of this book is arrived at with ease: in the traditional society of China, 'architecture can be regarded as an institutionalised and necessary means of ruling the society concerning achieving harmony and order'.

This book shall not only be regarded as an introduction to Chinese architecture for westerners, but also a study on how a society's deep structure embodies itself in and influences its built form, which possesses immediate implications besides historic values.

Tao Wang, Ph.D Architect M.S. Cityplanning
tao.wang@ark.ntnu.no

Bogomtaler

Vi har modtaget:

Lars Roede:

Byen bytter byggeskikk Christiania 1624–1814

ISSN 1502–217X

ISBN 82-547-0116-4

Udgiver: Arkitekthøgskolen i Oslo, Norge

Sprog: norsk

Avhandlingens første del gir et samlet bilde av bygge- og boskikker blant jevne byborgere mellom bygrunnleggelsen i 1624 og byfornyelsen etter 1850. Eksempelstudier av åtte bygårder munner ut i en analyse av karakteristiske trekk ved byggemåtene og ved boligens organisering og bruk. Sidste del kartlegger "bytting av byggeskikk" etter at folk som var fortrolige med laftehus måtte bygge i bindingsverk, en teknikk som ingen mestret. Christiania ble som den eneste i Norge en bindeingsverksby, men teknikken her avvek sterkt fra forbildene i Danmark og Nord-Tyskland. Dette forklares som en analogi til språklig kreolisering i måttet mellom folkegrupper. Tømrere som tenkte laftehus realiserte dem i bindingsverk.

Hanne Wilhjelm:

**Barn og omgivelser
- virkelighet med flere fortolkninger**

ISSN 1502-217X

ISBN 82-547-0150-4

Udgiver: Arkitektthøgskolen i Oslo, Norge

Sprog: norsk

Avhandlingen fortolker og analyserer forskjeller og likheter mellom barns beretninger om utemiljøet og landskapsarkitekters, arkitekters og planleggere forståelsesmåter. Utgangspunktet er nødvendigheten av at profesjoner med ansvar for formgivning og planlegging av utemiljø både bruker og oppdaterer sin kunnskap på feltet. To bydeler i Trondheim danner rammen om studien, hvor i alt 38 barn i alderen 9–13 forteller om sitt utemiljø i kart, intervju og fotografier. Åtte trondheimsarkitekter tolker og belyser sin kunnskap om barns utemiljø gjennom intervju og befaringer. Deres refleksjoner over barnas fotografier er en central del av studien.

Ola Storsletten:

**Takene taler
Norske takstoler 1100–1350
klassifisering og opprinnelse**

ISSN 1502-217X

ISBN 82-547-0152-0

Udgiver: Arkitektthøgskolen i Oslo, Norge

Sprog: norsk

2 dele

I den historiske forskning går det et gammelt skille mellom "talende" og "stumme" kilder. De talende kilder er i første rekke rebetninger, men de stumme kilder er levninger av ulike slag. Et eksempel på materielle levninger er en type sperrebind som i den bygningshistoriske forskning gjerne bliver kalt for en "taksstol". Den som forsøker å undersøke de middelalderske takstolene i Norge, oppdager likevel snart at også dette er historiske kilder som på forskjellig vis "taler" til ettertida. Problemet er å tolke det som bliver sagt på en riktig måte.

Ira S. Lowry:

**Municipal Development in Paraná
Policies and Programs, 1981–2001**

This book tells the story of emergency programs of fiscal assistance to its nearly 300 small municipalities, to help build infrastructure and community facilities for their rapidly growing populations. Describing each program in the context of the economic and political circumstances of its time; and draws on this experience for lessons that are applicable elsewhere. The author concludes that the remarkable continuity of program design and fiscal effort through eight changes of state administration attests to the soundness of the principles of aid and program management introduced at the outset and maintained thereafter. The programs have significantly improved the lives of ordinary people and strengthened local government.